

Eira Laulajainen

SADAN VUODEN SAATTO

Elämää tsaarinvallan ajoilta nykypäiviin

Valokuva-aineisto: Irina (Iina) Laulajainen

Sadan vuoden saatto

© Eira Laulajainen

Taitto: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2011

ISBN 978-952-235-356-6

Sisällys

Lukijalle	9
Osa I	11
Karjalan kannakselta	13
Tappo Metsäpirtin Tapparissa	13
Elämää, elinkeinoja	19
Vankila	23
Usko ja aate	27
Kulttuuria ja korpitaipaleita	32
Taidevirtauksia	32
Kalevalaista eksotiikkaa	37
Korpikonnuilla	41
Hangon seksi	46
Tunteet kovilla	51
Sodan sillä puolen	56
Sivistysmatka Lieksaan	56
Runonlaulun juurilla	58
Outojakin tapahtumia	61
Liik ehdintää rajoilla	66
Unelmien kynnyksellä	68
Sodan siemeniä	73
Lähtö Metsäpirtistä	75
Viisi litraa petroolia	77
Talvisotaa tantereilta	80
Mainila ja Molotov	80
Ilomantsi sodassa	81
Enemmän kuin ekstreme	84
Iisalmessa	87
Laatokalta Lappiin	89
Ankaria jälkikaikuja	92
Gloria victis, kunnia voitetuille	92
Moskovan rauhaan sopeutuminen	96
Karelianismista sotakuviin	98

Uusi sota.....	104
Menetyksiä.....	104
Ubi bene, ibi patria – Missä hyvä, siellä isänmaa....	107
Elämää tykkien jylinässä.....	111
Leningradin liepeillä.....	113
Sankaritarinoita.....	117
Enteitä ja evakkoa.....	120
Surun ja ilon päivät, ne käyvät perätysten.....	120
Kanervankukkia.....	124
Vihdoinkin, eikä sittenkään.....	129
Synkkiä vuosia.....	129
Parempi kultainen kuolema kuin kituva elämä.....	131
Asekätkentä - Suomen pelastus?.....	133
Viestintäsaarto.....	137
Osa II.....	139
Uusi elämä.....	141
Paluu Ilomantsiin.....	141
Orjaksi Pogostalle.....	143
Ihmelapsi neljävuotiaana.....	145
Potkut.....	148
Kodin alku.....	151
Lapsia ja allergiaa.....	155
Autoilua.....	158
Kosketuksia.....	161
Erilaisia sykäyksiä.....	161
Iskelmämusiikin murroksia.....	163
Pala Helsingin kaipuuta.....	167
Kipinöitä.....	169
Kouluhankkeiden puuhamiehiä.....	172
Uhma purkautuu.....	177
Elämä tuntui päättyvän.....	180
Kyynelten jouluja.....	180
Juridinen kohtuus.....	186
Uusi tuomio.....	189

Voitto elämälle	192
Perhehumoria	196
Tuonelan tuomaa	199
Kartanpiirtäjän kuolema	199
Villen vaelluksen loppu	202
Jälkiselvittelyä	207
Osa III	209
Toisen polven taisteluja	211
Elämää Helsingin imussa	211
Vuorineuvos – talousvaikuttaja	217
Tapahtumia 1960-luvulla	221
Sankarirakentajat	226
Henkistä herkkua	230
Design	233
Kansanmusiikista oopperaan	235
Sukupolvien perintöä	242
Surun tulkki	242
Lottapukuinen	245
Paremmän elämän etsijät	248
Lähteet	250
Kirjallisuus	250

Lukijalle

---

*Kirjoittaessani tätä alkulausetta, tuli mieleeni Neil Armstrongin sanat hänen ottaessaan ensiaskeleensa kuun kammaralle vuonna 1969. Apollo 11:n laskeutuminen kuuhan sijoittuu ajallisesti puoliväliin kirjani tarinaa, joka kuljettaa lukijansa tsaarinvallan ajoilta vaikkapa oopperan MET HD-elokuvaversiointiin. **Sadan vuoden saatto** on lyhyt maailman historiassa, mutta pitkä, jos vertaamme eri sukupolvi-
en välisiä muutoksia tapakulttuurissa. Matkaa käpylehmistä iPad'iin.*

Päähenkilöitä ovat Ville, Iina ja heidän vanhin tyttärensä. He elävät, kuolevat ja vanhenevat. Kun Ville pikkupoikana näki karjuvan villipedon, jonka selässä oli ratsastaja ja jalkoina pyörät, hän ei tiennyt mistä oli kyse. Tytärtä kuljettiin jalkapatikassa isossa tuohikontissa, kun taas lapsenlapsenlapset istuivat Audin takapenkillä turvaistuimissaan. Tapahtumat keskittyvät Karjalaan keskeisenä paikkakuntana Ilomantsi.

Halusin peilata 100 vuoden saatossa kulttuurien kehitystä ja tallentaa elämää, jonka kertojia ei enää pian ole. Jopa monille aikalaisistani mennyt saattaa olla hämärän peitossa. Päättyihän esimerkiksi historian opetus suunnilleen ensimmäiseen maailmansotaan. Kyseessä ei kuitenkaan ole kirja sotahistoriasta, vaan sen seurauksista ja elämästä sotien ohella ja niiden jälkeen.

Kulttuurikatsaukset ovat vain ohut siivu siitä mitä ne voisivat olla. Lähdekirjallisuuteni osoittaa, kuinka paljon moni-

puolisemmin, laajemmin ja syvemmin taiteen kulkua Suomessa voisi kuvata. Kyse ei ole tältäkään osin tietoteoksesta, vaan tarinoista ja näkemyksiä eletyssä elämässä.

Suurin osa lähdeaineistosta on kirjassa esiintyvän Iinan hallussa valokuvineen, muistelmineen ja sotakirjeenvaihtoineen. Osa tekstistä perustuu henkilöhaastatteluihin sekä omiin muistoihini ja kokemuksiini.

Eira Laulajainen

Osa I

Karjalan kannakselta

---

*Kirjeet veljelle osoittivat,
että viisivuotiaana koettu isän
väkivaltainen kohtalo ei hävinnyt
mielestä. Vankilasta Kauko
vuodatti tuntemuksiaan...*

Tappo Metsäpirtin Tapparissa

*Yksilön rohkeudella voi olla tuhoisia seurauksia.
Tässä mieheltä meni henki.*

Tilanne Suomen suurruhtinaskunnassa Karjalan kannaksella oli 1900-luvun vaihteissa sekava. Tsaarinvallan aikana rajat olivat auki ja seutujen suomalaisilla voimakas kokemus sekä kauhua nostattavasta väkivallasta että venäläistämisaikeista. Karjalaa oli kypsytty pitämään osana Suomea, osana koko kalevalaisen maailman identiteettiä. Irti Venäjältä. *Keisari Nikolain* Helmikuun julistuksen tavoite oli Suomen autonomian lakkauttaminen. Tsaari pelkäsi valtakuntansa hajoavan ja halusi venäläistää Suomen. Alkoivat sortovuodet, jotka tulehduivat venäläisten ja suomalaisten välejä. Karjalaisissa nousi tahto suojella ja puolustaa itseään kaikin tavoin. Onnettomuuden satuttua Tahvon ja Adamin pako oli seuraavassa tarinassa ainoa oikea tapa säilyttää henkensä. Leo ehti asua kymmenisen vuotta Metsäpirtin Tapparissa ja kertoi tapauksesta 1900-luvun alkutaipaleilla.

Tuppo rahaa

*Tahvo-setä oli ollut kauppamatkalla Pietarissa yhdessä isänsä Adamin kanssa. Kun kulman takaa ilmestyi raitiovau-
nu, hevonen säikähti outoa näkyä ja hyppäsi sivuun. Aisa iski
päähän vieressä kulkevaa miestä, joka kaatui ja kuoli. Paikal-
le saapuneelle poliisille miehet työnsivät käteen tupon rahaa
ja katsoivat viisaaksi paeta. Asia jäi siihen. Aika oli raakaa
ja ankaraa. Miehillä ei ollut muita mahdollisuuksia selvität
hengissä.*

Ensimmäinen maailmansota ja Venäjän vallankumous olivat romahduttaneet neuvostoarmeijan iskukyvyn. Kun saksalaiset hyökkäsivät kohti Pietaria, oli Lenin pakotettu solmimaan rauha Saksan kanssa. Tuolloin Mannerheim oli Suomessa kokoamassa valkoisia venäläisiä ja suomalaisia itsenäisyysmiehiä vastavallankumoukseen. Myöntämällä Suomelle itsenäisyyden Lenin teki nämä hankkeet turhaksi. Suomi julistautui itsenäiseksi vuonna 1917 ja rajat määriteltiin Tarton rauhassa 1920. Itsenäistyminen oli suuren muutoksen alku. Suomen sisällissota, vapaustaistelu, ei koskettanut Adamin perheen elämää. Perheellä oli käytävänä omat taistelunsa.

Simo, Adamin vävy ja neljän pienen pojan isä, eli suurtilallisena Metsäpirtin Tapparissa, Taipaleen joen rannalla. Rauhan mies. Iso ja vahva. Hänen elämänohjeensa oli rehellisyys ja oikeudenmukaisuus. Eräänä kesäpäivänä vuonna 1915 hän oli menossa miesporukalla peltotöihin, kun sillan toisella puolella majaili aseistettuja sotilaita tsaarin armeijasta. “Äkkiä pakoon”, huusi joku.

Tähän Simo totesi, ettei hän ole tehnyt mitään väärää eikä pakene. Toiset, puolisen tusinaa miestä, saivat jalat alleen. Simo jäi seisomaan sillalle. Simo siepattiin ja sidottiin puuhun. Sitä ennen hän ehti heittää itsepuolustukseensa pari surmantekijäänsä jokeen. Seuraavaa näytelmää ei viisivuotiaan olisi pitänyt nähdä.

Villen muisto

Aseistetut viholliset yksissä tuumin rusikoivat isäni henkiveeriin kiväärinperillä. Kaksi surmantekijäänsä isäni ehti heittää jokeen ennen kuin hänet kahlittiin väkivalloin puuhun. Kukaan omista, noista vahvoista nuorista miehistä, ei rohjennut mennä väliin. Pelkurit säästivät henkensä. Vihollisten poistuttua raahattiin tajuton isäni kotiin, jossa hän vaivalloisen sairastelun jälkeen menehtyi vammoihinsa. Äitini Saara ei toipunut koskaan järkytyksestä. Hän kuoli muutama kuukausi ennen isää. Orvon taipaleemme alkoi, kun vajaan vuoden sisällä samasta taloudesta kuolivat isovanhempani Adam ja Elisabeth, edesmenneen äitini Saaran vanhemmat.

Kunnan määräämät holhoojat vaihtuivat tiuhaan, kunnes varakas, hyvin toimeen tullut maatila oli lypsetty velkakierteeseen. Aikalaiusten kertoman mukaan joku näistä uskotuista otti omansa ja vaurastui itse. Yhden, tullimies Kalvesmäen, kerrottiin kärsineen kuolinvuoteellaan tunnontuskia. Tunnuksukset oli vaimo kieltänyt. Kukaan holhoojista ei yltänyt sydämissämme lähellekään sitä vanhemmuutta, joka oli menetetty.

Yksin jäätyämme elämä oli yksinäistä ja kolkkoa. Pelko venäläisistä oli suuri. Jos halusimme liikkua kylällä jonnekin, oli juostava ojien pohjia pitkin niin, että korkeintaan vaan hiustupsu näkyi. Nuorin meistä, Kauko oli vasta 5-vuotias, minä 7-vuotias, Uuno eli Uki 9-vuotias ja Eino 11-vuotias. Aikuistuminen oli nopeaa. Ruuanlaiton, heinänteon, maanviljelyksen, puiden hankinnan ja talon lämmityksen oli vain sujuttava koulunkäynnin ohella.

Lähin koulu oli Saaroisissa 5 km päässä. Ongelmana siellä oli huono veden saanti, joten juomavesi piti kuljettaa mukana. Kun Eino tuli täysi-ikäiseksi, hän avioitui Lyyli Marteliuksen kanssa v. 1928. Eino jäi taloon, joka oli velkainen. Hän läksi rahan hakuun Käkisalmeen rakentamaan uutta Waldhof-paperitehdasta. Ville, Kauko ja Uuno hakeutuivat vuosina 1928-1929 armeijaan ja päätyivät rajamiehen tehtäviin.

Orvoksi jäänyt veljessarja vielä elossa olevan isoisänsä Adamin kanssa. Vasemmalta Uuno, Ville, Adam, Kauko ja Eino.

Hauskojakin muistoja sai kuulla vuonna 1910 syntyneen Villen lapsuudesta. Ville oli naapurin poikien kanssa leikkimässä pihalla, kun ykskaks kuulivat hirvittävää, pelottavaa karjuntaa. Pojat juoksivat uteliaina kurkistamaan nurkan taakse, että mikä sellainen petoeläin voisi olla. Pedon selässä ratsasti mies ja itse pedolla oli jalkoina pyörät. Automobiili oli askarruttanut keksijöitä jo Leonardo Da Vincin ajoista lähtien. Suomen Suurruhtinaskunnassa se otti ensiaskeleitaan vasta 1900-luvun alkuvuosina. Vaikka varakkaat venäläiset olivat esitelleet automobiilejaan jo 1800-luvun loppuilla, Metsäpirtissä ensimmäinen ihme nähtiin ehkä vasta 1910-luvun alkuvuosina. Automobiili-liikenne vahvistettiin vuonna 1907, kun kuljettajilta alettiin vaatia ajolupa. Sen antoivat katsastusmiehet. Ensimmäinen saajista oli maisteri Weilin, jonka autoliikkeelle

Akseli Gallen suunnitteli Tukholman autonäyttelyyn tunnetun Bil&Bol-julisteen.

Suomalaisen julistetaiteen klassikko, Gallen-Kallelan teemmää Bil Bol –juliste oli uuden ajan tuote ja jugend-henkinen. Yrjö Weilinin auto oli yksi ensimmäisistä Suomessa ja se mainosti Tukholman Automobiili-näyttelyä vuonna 1907. Julisteesta tehtiin serigrafioita myöhempien polvien ihmeteltäviksi.

Metsäpirtti-nimen synnystä on kerrottu tarinaa, jonka mukaan Taipaleen linnassa oleva kasakkajoukko vangitsi 1500-luvulla miehen nimeltä Suven Uolo. Mies vietiin linnanvoudin kuulusteltavaksi. Syy pidätykseen ei ole tiedossa. Uolo tuomittiin mutta pääsi pakenemaan vankilasta. Kun hän kulki pitkin tietä Taipaleelta Novgorodiin, hän rakensi Kokkosenkorpeen pirtin, jonne haki myöhemmin myös perheensä. Ympäristön asukkaat alkoivat puhua talosta metsäpirttinä. (*Pirttiläiset, Kotiseutu Ky Kuoppa 1983*).

Orvoksi jääminen ja isän väkivaltainen kuolema nostivat pojilla syvän vihan sortokauden hirmutekoihin. Se vaikutti koko heidän loppuelämäänsä. Aikaa myöten kommunismista tuli kirosana, samoin kuin ryssästä. Sen sijaan isänmaallisuus- ja oikeistolaisuusperiaate joskus jopa ylikorostuivat. Tahto itsenäistyä, suoraselkäisyys ja pyrkimys parempaan auttoi selviämään. Tosin se sai myös kohtalokkaita käännteitä vankilareissua ja itsemurhaa myöten. Kun pojat muuttivat eri puolille Suomea rajavartioston palvelukseen, aloitti Kauko yhteydenpidon kirjeitse. Tunnelmat sodan melskeistä piti jakaa isommalle veljelle Villelle. Sotien aikana kortti- ja kirjeposti kulkivat Suomessa ilmaiseksi.

Kauko viihtyi Lapin oloissa. Veljelleen Villelle hän kirjoitti, että 'pian hänelle kasvaa sarvet'. Ville toimi Liusvaarassa rajamiehenä ja sotapoliisina Ilomantsin suunnalla. Musiikkimie-

Vuonna 1929 harjoitusleirillä jossain Suomenlahden rannalla.

henä hän soitti viulua ja mandoliinia. Hän sai myös ns. grammarikuumeen silloin kun äänilevyteollisuus levisi Karjalan perukoille. Sittenmin Ville kiinnostui oikeusopinnoista. Uki viihtyi rajoilla ja oli aina kuolemaansa saakka täynnä pyhää innostusta puolustaa Suomea. Eino oli aito maanviljelijä ja taitava käsistään. Kaksi Simon pojista löysi matkansa pään varhain. Toinen sotatantereilla, toinen oman käden kautta. Kolmatta syytettiin asekatkennästä. Yhteistä kaikille, niin kauan kuin elämä jatkui, oli yritteliäisyys ja korkea vastuuntunto.

*Isän kohtalo vaikutti poikiin LASALLE-marssin tavoin:
"On taistelumme pyhä, jalo! Myös wahwa vihollinen on!
Waan riwimme on peloton, koska turwamme on hengen walo.
Siks aatteen puolesta olkaamme urhokkaat. Eespäin, eespäin!
Ja waikka kuolohon! Pian woitto meidän on.*

*Halua rintamataisteluihin voisi kuvailla seuraavin säkein:
"Aseisiin astukaa! Ja kohti sortajaa! Eespäin, eespäin!
Alas lyökäämme näin jo walta ryöstäjäin!"*